

Posthumanizmus a románové dystópie Michela Houellebecqa

Marianna Uherková

Marianna Uherková: Posthumanizmus a románové dystópie Michela Houellebecqa [Michel Houellebecq's Posthumanism and Novelistic Dystopias]. In: *Ostium*, vol. 20, 2024, no. 1

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

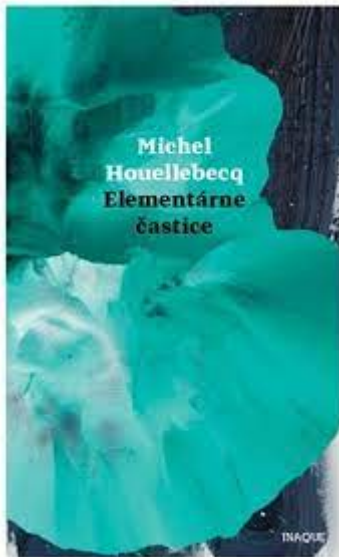
Michel Houellebecq's Posthumanism and Novelistic Dystopias

The article inspects the usage of the genre of anticipatory dystopia in selected novels by the world's most famous contemporary French novelist Michel Houellebecq (* 1956). In the first part, we examine the narrative and aesthetic relevance of anticipatory dystopia as a subversive allegoric tool of the author's novelistic discourse in the novels *Elementary Particles* (1998, Slovak translation 2017), *Possibility of an Island* (2005, Slovak translation 2021) and *Submission* (2015, Slovak translation 2021). In the second part, our aim is to demonstrate that the transgressive dystopian nature of Houellebecqian prose constitutes for the reader a source of knowledge about the epistemological paradigm shift of the contemporary world.

Keywords: dystopia, posthumanism, subversion, authorial strategy of ambiguity, authorial intention, humanism, Michel Houellebecq

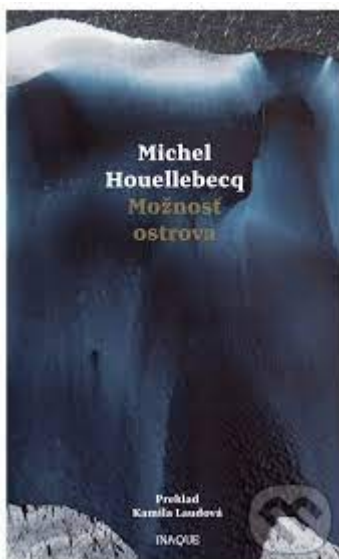
1. Úvod

Dystopické témy posthumánných spoločností sú v súčasných západných literatúrach výrazne prítomné, o čom svedčí aj románová tvorba Michela Houellebecqa (*1956). V kontexte naratívneho diskurzu vybraných románov *Elementárne častice* (1998, slovenský preklad 2017), *Možnosť ostrova* (2005, slovenský preklad 2021) a *Podvolenie* (2015, slovenský preklad 2021) sa zamýšľame nad mierou naratívnej a estetickej relevancie využitia dystópie ako subverzívneho žánru adekvátneho na efektívne zobrazenie socio-kultúrnych a antropologických výziev súčasnej doby. Soňa Pašteková definuje antiutópiu (dystópiu) takto:

„Literárna antiutópia (prevrátená utópia, metautópia, dystópia) je špecifickým žánrom (,antižánrom‘) vedeckej fantastiky v modernej európskej literatúre 20. storočia. [...] Dej sa zvyčajne odohráva vo vymyslenej krajine, na neznámom mieste (často na pustom ostrove), pričom obsahuje dobrodružné a tajomné prvky. [...] Najvýraznejšou črtou antiutopickej tvorby je jej anticipačný charakter. Antiutopické dielo končí dezilúziou, rozpadom ideálu, deštrukciou fantastického modelu sveta. Poskytuje čitateľovi pokrivený obraz reality, ambivalentné uchopenie sveta, vykazujúce na jednej strane vlastnosti vedeckej fantastiky, na strane druhej mimetického stvárnenia reality.“[\[1\]](#)

Brigitte Munierová hovorí o „vzniku kontrautópie ako vynálezu osvietenstva v 18. storočí a dystópie na konci 19. storočia ako anticipačného príbehu s varovnou dimenziou“[\[2\]](#). Žáner kontrautópie bol inšpirovaný utopickými predstavami o ideálnom štáte založenom na demokracii a vláde filozofov, opísanými v Platónovej *Republike* a v dielach stredovekých učencov *Utópia* Thomasa Mora (1516), *Slnčné mesto* od Tommasa Campanelli (1623) a nedokončenom diele Francisa Bacona *Nová Atlantída* (1626). Na rozdiel od utópie, ktorá zobrazuje spoločenskú rovnosť a spravodlivý spoločenský poriadok, kontrautópia a dystópia tento žáner podvracajú, keďže rovnosť občanov je len iluzórna a demokraciu nahrádza totalitná moc vládnucej skupiny. Ak Munierová zdôrazňuje anticipačný rozmer dystópie, ktorá od 70. rokov 19. storočia dominuje žánru utópie[\[3\]](#), čím sa odlišuje od osvietenskej kontrautópie, pozorujeme, že tento rozmer je v Houellebecqových románových príbehoch výrazne prítomný.

V rámci našej reflexie si kladieme dve hlavné otázky. 1. Naším cieľom je preskúmať využívanie naratívnych postupov špecifických pre žáner dystópie v Houellebecqovom naratívnom diskurze. 2. Následne sa pokúsime preukázať naratívnu a estetickú relevanciu využitia

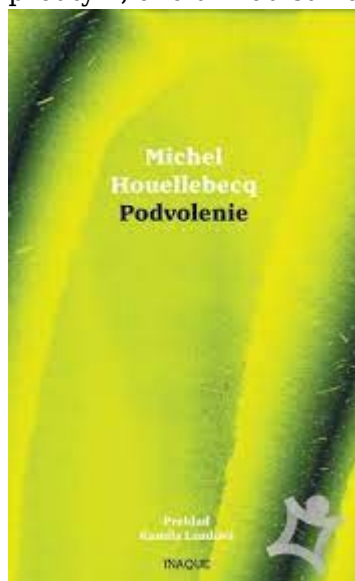
žánru houellebecqovskej dystópie na zobrazenie sociokultúrnych a antropologických výziev súčasnej doby a mimetické reflektovanie zmeny epistemologickej paradigmy súčasného sveta.

2. Anticipačná dystópia

Michel Onfray označil Houellebecqa ako vizionára, seizmograf súčasnej spoločnosti, keďže podľa filozofa vie spisovateľ vycítiť a predpovedať predrevolučnú situáciu vo Francúzsku a vo svete:

„U Michela Houellebecqa vnímam veľké utrpenie, ktoré prežíva fyzicky aj duchovne, ako seizmograf našej doby v štádiu rozkladu. Mýlil som sa, keď som sa domnieval, že diagnostik nihilizmu je jeho zástancom. To by znamenalo mýliť si onkológa, ktorý rakovinu diagnostikuje, s rakovinou, ktorú diagnostikoval.“ [4]

V románe *Platforma* (2001) románopisec predvídal islamistické teroristické útoky (román vyšiel pred teroristickými útokmi na World Trade Center 11. septembra 2001). Román *Podvolenie* (2015), v ktorom autor vykreslil Francúzsko pod vedením islamskej náboženskej diktatúry, vyšiel dva dni predtým, ako džihádisti zaútočili na redakciu satirického týždenníka Charlie Hebdo. Románom

Sérotonín (2019), v ktorom opisuje zúfalstvo živoriacich agronómov na francúzskom vidieku, v tom istom roku predpovedal celospoločenské protesty (vypalovanie a vandalizáciu obchodov, násilné úmrtia) Hnutia Žltých viest. Spisovateľ je vnímavým pozorovateľom stavu súčasného sveta, ktorý transponuje do osudov svojich antihrdinov s využitím alegorických dystópií.

Dominantným motívom súčasných anticipačných dystópií je neustále „rozmáhajúci sa vedecký a technologický pokrok“[5]. Okrem Michela Houellebecqa žáner anticipačnej dystópie invenčne uplatňujú mnohí súčasní anglofónni románopisci, medzi nimi britskí prozaici Ian McEwan (*Machines like Me* 2018, slovenský preklad *Stroje ako ja* 2020) a Jeanette Wintersonová (*Frankissstein* 2019, slovenský preklad *Frankissstein* 2023), americká prozaička Jennifer Eganová (*The Candy House* 2022), kanadský prozaik Douglas Coupland (*JPod* 2006, *Generation A* 2009, *Player One* 2010, atď.) či kanadská prozaička Margaret Atwoodová (*The Handmaid's Tale* 1885, slovenský preklad *Príbeh služobníčky* 2018). To svedčí o čitateľskej potrebe kriticky reflektovať stav súčasného sveta a čoraz väčšej popularite anticipačnej dystópie v západných literatúrach.

Houellebecq sa v skúmaných románoch inšpiroval témami a motívmi anglofónnej vedecko-fantastickej literatúry dvadsiateho storočia (explicitne najmä dielami H. P. Lovecrafta[6], kultovým dystopickým románom *Prekrásny nový svet* (1932) Aldousa Huxleyho a románom *Mesto* (1952) Clifforda D. Simaka). Podobne ako v prípade Huxleyho dystópie, v Houellebecqových dystópiách sú individualita, identita, citovosť a myslenie ľudí potláčané a postupne zanikajú. Autor v románoch *Podvolenie*, *Elementárne častice* a *Možnosť ostrova* využíva motívy totalitných spoločenských

genetického inžinierstva, bio-medicínskeho výskumu, klonovania, transhumanizmu a následného úpadku a zániku ľudskej civilizácie. Samotný autor sa tiež explicitne hlási k dystopickému orwellowskému posolstvu. Spisovateľ vysvetľuje záver románu *Podvolenie*, v ktorom antihrdina, univerzitný profesor François, konvertuje na vládou zavedený islam, aby mohol na Sorbone naďalej učiť a byť povýšený, aj za cenu straty identity a svojej lásky:

„Jeden z najpozoruhodnejších komplimentov, aký som kedy dostal, bol od Emmanuela Carrèra, keď poslednú vetu ‚Nemal by som čo ľutovať‘ prirovnal k tej z 1984 ‚Miloval Velkého brata‘. V skutočnosti ‚nemal by som čo ľutovať‘ môže s rovnakou pravdepodobnosťou znamenať ‚mal by som ľutovať všetko‘. A toto ‚všetko‘ nie je strata katolíckeho vierovyznania. Je to Myriam, jeho stratená židovská láska.“^[7]

Zobrazením mechanizácie myslenia, dehumanizácie a nebezpečenstva stotožnenia sa človeka so strojom, symptomatickými pre súčasnú dobu, ilustruje autor v skúmaných dystopických románoch *Podvolenie*, *Elementárne častice* a *Možnosť ostrova* morálny relativizmus a postštruktúrny antihumanizmus súčasného sveta. V tomto ohľade sú podľa van Wesemaelovej Houellebecqovej diela románmi „vedeckej anticipácie, v ktorých autor odkazuje na najnovšie objavy vedcov a venuje sa popularizácii vedy“^[8]. V románe *Možnosť ostrova* si spisovateľ predstavuje, že človek sa bude podobať Bohu tým, že mu veda umožní donekonečna sa klonovať a stať sa nesmrteľným. Na rozdiel od autorov konca 19. storočia, ktorí oslavovali vedu (Stendhal, Zola, Verne), však Houellebecq naopak zdôrazňuje mnohé potenciálne nebezpečenstvá, súvisiace s technologickým pokrokom ľudstva. Hoci viacerí literárni vedci kritizujú prvoplánovosť Houellebecqových šokujúcich motívov transhumanizmu, klonovania a siekt (Patricola 2005, Baroni – Estier 2015), Novak-Lechevalierová (2018) vidí v Houellebecqovej podvratnej spisbe autorskú intenciu filozofickej útechy. Spisovateľove románové postavy sú, podobne ako u francúzskych realistov 19. storočia, determinované biologicky (pudom sebazáchovy a sexuálnym pudom) a sociálne (prostredím). Autor je v našom ponímaní bystrým pozorovateľom stavu súčasného sveta a kontroverzné nadväzovanie na realistické naratívne postupy Balzaca a Zolu v skúmaných románoch v tomto zmysle predstavuje predovšetkým houellebecqovskú reinvenciu humanizmu.

V rámci peritextu si všimnime, že samotný názov románu *Možnosť ostrova* podvracia žáner utópie a čitateľský horizont očakávania. Vincent Jouve definuje štyri podstatné funkcie titulu románu: funkcia identifikácie diela, opisu, konotácie a pritiahnutia pozornosti^[9]. V tomto zmysle pozorujeme, že *Možnosť ostrova* spĺňa všetky štyri funkcie relevantného názvu anticipačného dystopického románu. Názov so silne konotačnou hodnotou je alúziou na *Utópiu* (1516) Thomasa Mora a *Novú Atlantídu* (1626) Francisa Bacona prostredníctvom toposu ostrova – „toposu neznámeho“, „toposu nového“ a „toposu odhalenia“^[10]. Autor tak v kontexte autorsko-čitateľského paktu pozýva čitateľa na cestu za strateným rajom, ten sa však ocitne uprostred alegorického príbehu o krutej, amorálnej a zmechanizovanej sekte klonovaných ľudí, ktorí sa s každou novou generáciou postupne menia na stroje a strácajú schopnosť cítiť. Názov románu *Elementárne častice* je analogicky ironický a ambivalentný, keďže dielo alegoricky transponuje súčasnú spoločenskú realitu do osudov bratov Michela a Bruna, ktorí sú osamelými kvantovými časticami pohybujúcimi sa v odcudzenej spoločnosti a márne hľadajúcimi šťastie. Autor utópiu nesmrteľnosti prostredníctvom transhumanizmu vyvracia, keďže v románe *Možnosť ostrova* klony vyústia len v grotesknú napodobeninu ľudstva a v románe *Elementárne častice* mechanickí nadľudia nahradia ľudstvo, ktoré postupne zaniká. V oboch prípadoch autor čitateľské očakávania ironickými názvami podvracia. Houellebecqovské alegorické a antifrastické^[11] názvy románov tak zapadajú do efektívnej autorskej stratégie ambivalencie s cieľom podnietiť čitateľa uvažovať o súčasnom stave sveta.

V úvode oboch románov autor rozvíja sociologizujúci metadiskurz o úpadku západnej civilizácie na konci 20. storočia a v závere oboch románov naratívny prolepsami predpovedá jej neodvratný zánik. Autentické ľudské emócie sa postupne vytrácajú, nahrádza ich duchovná prázdnota čoraz

lahostajnejších, osamelejších a neludskejších jedincov. Prvé vety románu *Elementárne častice* sú autorským metadiskurzom, kde autor transponuje v postave Michela stav a osud celej súčasnej západnej civilizácie:

„Táto kniha je predovšetkým príbehom muža, ktorý väčšinu svojho života prežil v západnej Európe počas druhej polovice 20. storočia. Obyčajne bol sám, ale z času na čas sa stretával aj s inými mužmi. Žil v nešťastnej a nepokojnej dobe. [...] Pocity ako láska, neha a ľudská spolupatričnosť do veľkej miery vymizli, vzťahy medzi jeho súčasníkmi poznamenávala prinajlepšom ľahostajnosť, najčastejšie krutosť.“^[12]

Houellebecqov metadiskurz je v tomto zmysle svedectvom o súčasnom stave ľudstva varujúcim pred citovým splošťovaním a rozkladom hodnotového systému súčasného človeka a následným zánikom civilizácie v dôsledku straty ľudskosti. V epilógu románu *Možnosť ostrova* posledný neočlovek Daniel 25, posledný postbiologický tvor hľadajúci šťastie medzi ruinami sveta bez ľudí, poznamenáva: „Nedospel som k vyslobodeniu“^[13] [...] Šťastie nebolo možným obzorom.“^[14] Úlohou dvoch rozprávačov – klonovaných postludí je teda zaujať skeptický autorský postoj k transhumanistickým teóriám, ktoré sú podľa autora bezvýhodiskové a povedú k zániku súčasnej civilizácie.

V románoch *Elementárne častice* a *Možnosť ostrova* v tomto zmysle spisovateľ vykresľuje pesimistickú anticipačnú víziu dehumanizovanej spoločnosti ako dôsledok technologického pokroku. V tejto súvislosti autor často využíva postavu vedca, prostredníctvom ktorej vyjadruje úzkosť z následkov absencie etiky v oblasti súčasného vedeckého skúmania. Vezmime si antihrdinu Michela z románu *Elementárne častice*, výskumníka v oblasti biológie, ktorý „bol osamelý, ale netrpel tým“^[15]. Michel, ktorý svojej láske Anabelle nedokáže vyjadriť city, sa vyrovnáva so svojou upadajúcou sexualitou prostredníctvom vedeckého výskumu, nakupovania v supermarketoch a antidepresív. V závere románu sa Michel po Annabelllinej samovražde utiahne do samoty a celý rok sa venuje výhradne vedeckému výskumu, vďaka čomu vyvinie nadčloveka, ktorý postupne nahradí ľudstvo. Houellebecq alegoricky vysvetľuje, že vedou bez morálky sa ľudstvo nezachráni, ale spôsobí si svoju vlastnú skazu. Etika absentuje aj u postavy krutého proroka Vševeda v románe *Možnosť ostrova*, ktorý neváha zabiť jedného z prívržencov sekty, nikdy nespochybňuje správnosť svojho konania a neuvedomuje si svoju amorálnosť. Zápletka je faustovská, keďže všetky klony, vrátane hlavných postáv Daniela¹, Daniela²⁴ a Daniela²⁵ uzavreli zmluvu s diablom, ktorého symbolizuje práve vodca sekty Elohimov. Prostredníctvom paradoxne anonymného mena Vševeda autor ostro kritizuje cynizmus a amorálnosť súčasných vedcov, ktorí presadzujú uskutočnenie technologických vynálezov bez ohľadu na ich dopady a odhaľuje ničivé, odludšťujúce dôsledky neetického prístupu k vede a výskumu. Autor poukazuje na fakt, že technológia vytvára odstup medzi činmi jednotlivca a ich dopadom a moc sťažuje videnie zla. V súvislosti s bezohľadnosťou a nenávisťou šíriacimi sa na sociálnych sieťach a v médiách, ktoré vedú k depresiám, samovraždám a vraždám, pozorujeme, že Houellebecqove dystópie predstavujú alegóriu stavu dnešného sveta. Spisovateľ si všíma, že vedecké vynálezy v súčasnosti slúžia najnižším ľudským pudom. Práve preto Vševedov projekt klonovania vyústi len v grotesknú napodobeninu človeka, o čom svedčí autodiegetický rozprávač, vyklonovaný neočlovek Daniel²⁵:

„Po vymiznutí kontaktu zmizla aj túžba. Marie²³ ma fyzicky vôbec nepriťahovala – o nič viac než Esther³¹ [...]. Bol som presvedčený, že túžbu nepoznala ani Marie²³, ani Marie²². [...] S Esther³¹ diskutujeme o podrobnostiach vzťahu našich ľudských predchodcov úplne pokojne; túto tému berie rovnako chladne, neprejavuje žiadnu lútosť. Po takýchto príležitostných kontaktoch sa vždy bez problémov rozlúčime a vrátime sa k svojim pokojným, premýšľavým životom, ktoré by ľuďom klasického veku mohli pripadať neznesiteľne nudné. [...] Som totožný s Danielom²⁴ a viem, že môj nástupca bude Daniel²⁶; naše obmedzené, dokázateľné spomienky na existenciu identických kontúr nie sú dostatočne určujúce, aby sa o ne mohol oprieť individuálny príbeh. [...] Prekonali sme hranicu stávania sa a vstupujeme do neobmedzenej, nekonečnej stázy.“^[16]

Život asexuálnych, objektifikovaných, citovo plochých a nesmrteľných neoludí Daniela²⁴ a Daniela²⁵ je neznesiteľne fádny, monotónny a osamelý, pretože sa zriekli emócií, svojej ľudskosti. Daniel²⁵ nedokáže zniesť ubíjajúcu rutinu svojho života pozostávajúcu z čisto intelektuálnych konverzácií bez citov, rozhodne sa opustiť virtuálne spoločenstvo klonov a pridať sa k divochom. Keďže „posthumánni jedinci narúšajú konvenčnú predstavu o ľudskom druhu“^[17], Houellebecq satiricky podvracia postantropocentrický diskurz a implikuje, že život ochudobnený o emócie sa stáva pre súčasného človeka neznesiteľným a neoplatí sa ho žiť. Keďže Daniel²⁵ a Marie²⁵ si navzájom píšu poéziu, ktorá je však čoraz plochejšia a grotesknejšia, autor metadiskurzívne vzdáva poctu literatúre a zodpovednosti spisovateľa voči spoločnosti a implikuje, že okrem precitovania emócií je to práve schopnosť človeka tvoriť a vnímať svoj život ako individuálny príbeh, ktorá ho poľudšťuje a autenticky začleňuje do spoločenstva.

3. Zmena epistemologickej paradigmy sveta

Alegorické dystópie Michela Houellebecq čerpajú zo spoločných tém príznačných pre anticipačné zobrazenie predapokalyptickej civilizácie začiatku 21. storočia. Civilizačný úpadok, ktorý Houellebecq opisuje, pozorujú aj mnohí súčasní filozofi, vrátane Pascala Brucknera. Filozof si všima slepé uličky bezuzdného individualizmu, kultu konzumu a pôžitku, ktoré ovládajú medziludských vzťahy:

„Pod povinnosťou šťastia vnímam teda ideológiu charakteristickú pre druhú polovicu 20. storočia, ktorá podnecuje hodnotiť všetko z uhla pohľadu potešenia či nepohodlia, tento kult eufórie, ktorý odmieta a zahanbuje všetkých, ktorí sa k nemu nehlásia.“^[18]

V skúmaných románoch Houellebecq analogicky na osudoch antihrdinov vysvetľuje rovnakú kauzálnu súvislosť medzi spoločenským kultom materializmu, technického pokroku a frustráciou, utrpením a emocionálnym splotením. V tomto zmysle interpretujeme Houellebecqove dystopické romány ako alegórie súčasného ľudského údely 21. storočia.

V estetike dekadencie, deštrukcie a konca civilizácie nachádzame analogickú ozvenu dekadentnej estetiky poézie Charlesa Baudelaira (1821-1867). V básni *Cesta* zo zbierky *Kvety zla* Baudelaire zobrazuje alegorické podobenstvo o zničení starého sveta:

„Ten malý svet, vždy týž, nám zítra, včera, dnes,
vždy všude zjevuje náš obraz bídy zblízka:
désivou oasu v strašlivé poušti kdes!“^[19]

Houellebecq - ktorého antihrdina Florent-Claude cituje v románe *Sérotonín* Baudelairovu poéziu - zobrazuje rozpor ideálu a skutočnosti analogicky ako Baudelaire vo svojej dobe, pričom pozoruje a opisuje zmenu ontologickej a epistemologickej paradigmy sveta. V tomto zmysle možno konštatovať, že románopisec dokázal, podobne ako básnik, tragickú skúsenosť sveta pretaviť do poézie prostredníctvom poetického románového diskurzu. Houellebecqova poetika prekonáva tragické protiklady medzi predstavou a skutočnosťou, jej úlohou je koncipovať ideály krásy imaginárnych svetov prenesené do reálneho sveta, vytvárať krásu dobytú zo škaredosti a skazy. V tomto kontexte sa nám baudelairovská tonalita Houellebecqovho románového diskurzu javí zrejme, obzvlášť v anticipačných dystopických románoch *Možnosť ostrova* a *Elementárne častice*. Aurélien Bellanger v tejto súvislosti zastáva názor, že:

„[d]ruhý romantizmus začína Baudelairom, vrcholí Mallarmém a pomaly zaniká v štrukturalizme a psychoanalýze. **Tretí romantizmus sa nazýva vedecká fantastika; je to ten Houellebecqov.** Pojem fyzikálnej reality preňho nie je ničím iným než tenkou hranicou medzi predpoveďami a ich experimentálnym overovaním. [...] Houellebecq opisuje svet budúcnosti ako „pole nespočetných možností“. [...] Staroveký svet mal prírodné alebo ľudské dejiny, ktoré literatúra do veľkej miery

dokázala opísať. **Nadchádzajúci svet už nebude mať dejiny, pretože nimi budú všetky možné dejiny odohrávajúce sa súčasne:** opísať ho budú môcť len matematické prostriedky určené na skúmanie komplexných javov – jedným z týchto prostriedkov je poézia.“[\[20\]](#)

Houellebecq, podobne ako jeho predchodca Baudelaire, ohlasuje príchod nového sveta, v ktorom sú všetky príbehy pravdivé zároveň. Možno preto konštatovať, že vytvára novú románovú poetiku mimeticky reflektujúcu ontologickú povahu súčasnej doby, virtuálneho sveta nespočetných príbehov, kde sa všetky interpretácie stávajú súčasne pravdivými, a kde všetky mysliteľné príbehy existujú súčasne. Využitie naratívnych prostriedkov vedecko-fantastickej literatúry a žánru dystópie spolu s uplatňovaním autorského postoja ambivalencie sa v tejto súvislosti ukazuje ako obzvlášť relevantné na zobrazenie epistemologickej zmeny paradigmy súčasnej doby. Malinovská a Živčák pozorujú:

„Napriek tomu sa v dielach tohto trpkého humanistu, ktorý si kladie skutočné otázky bez rýchlych odpovedí, objavuje hľadanie šťastia a akási nostalgia za strateným rajom. Jeho diela, v ktorých sa miešajú početné literárne a neliterárne žánre, vyjadrujú naliehavú potrebu stanoviť nové kritériá a vynájsť nové hodnoty skôr, než stroje prekonajú fungovanie ľudského mozgu.“[\[21\]](#)

V tejto perspektíve je Houellebecqovo využívanie žánru súčasnej dystópie predovšetkým prostriedkom etickej, morálnej a spoločenskej kritiky súčasného sveta. Podvratnosť žánru a autorovho dystopického románového diskurzu odhaľuje vážne nebezpečenstvo neľudskosti a hrozbu sebazničenia ľudstva zotročeného vlastnými technologickými vynálezmi. Urgenciu Houellebecqovej transhumanistickej reflexie vnímame ako autorský zámer reinvenencie humanizmu. Houellebecqova autorská intencia privrátiť životu súčasného človeka zmysel a podnietiť ho opätovne objaviť autentické hodnoty je v tomto kontexte evidentná.

4. Záver

Michel Houellebecq uplatňovaním subverzívneho žánru postpostmodernej anticipačnej dystópie podvracia súčasný západný diskurz obhajujúci vedecký pokrok s cieľom odhaliť odvrátenú stránku vplyvu využívania moderných technológií na ľudstvo a ľudskosť. Prostredníctvom rôznych variácií stvárnenia dystopického postsveta spisovateľ alegoricky pozoruje a vysvetľuje, ako súčasná spoločnosť ľudskú bytosť znecitlivuje a premieňa na amorálny stroj, pričom čoraz väčšie využívanie technológií spôsobuje odstup človeka od dôsledkov vlastných činov. Podvratná povaha skúmanej témy posthumanizmu má za cieľ kriticky zobraziť stav dnešného sveta, opísať súčasné sociologické javy a upozorniť na utrpenie súčasného človeka v pretechnizovanom svete, kde absentujú etické hodnoty. Houellebecqove dystópie čerpajú zo spoločných tém a leitmotívov príznačných pre socio-kultúrne zobrazenie predapokalyptickej civilizácie začiatku 21. storočia. Autorovo využívanie dystopických naratívnych postupov v románoch *Elementárne častice*, *Možnosť ostrova* a *Podvolenie* predstavuje efektívnu a relevantnú autorskú stratégiu ambivalencie v zmysle hodnoverného zobrazenia dysfunkcie informačnej spoločnosti, varovania pred inherentnými nebezpečenstvami využívania moderných technológií, ktoré podľa autora vyústia do úpadku a postupného zániku súčasnej civilizácie.

Využívaním naratívnych postupov charakteristických pre žáner dystópie autor zaujíma skeptický postoj k posthumanizmu, kriticky a satiricky subvertuje horizont očakávania čitateľa s cieľom podnietiť čitateľskú reflexiu. Houellebecq naliehavo varuje pred hrozbou zničenia ľudstva jeho vlastnými technologickými vynálezmi a žáner dystópie využíva ako naratívny a estetický nástroj reinvenencie humanizmu. Podľa Michela Onfraya a Auréliena Bellangera píše Houellebecq na rozhraní dvoch civilizácií, analogicky ako vo svojej dobe Baudelaire, pričom sa anticipačná dystópia stáva novodobou súčasnou poetikou prózy. V kontexte autorského zámeru a v epistemologickom zmysle Houellebecqova dystopická spisba čitateľom otriasa a následne ho podnecuje ku kritickej socio-kultúrnej, socio-ekonomickej a socio-politickej reflexii úzko spojenej s úsilím o zachovanie ľudskosti v odludštenom svete. Pilulka dystopického románovej tvorby Michela Houellebecqa má mimoriadne

horkú chuť, no čitateľa lieči. Tým, že poukazuje na to, čo je v spoločnosti dysfunkčné, nám Houellebecq poskytuje útechu a záchranu. Dáva ľudstvu nádej na prežitie, a práve o tom je literatúra.

Literatúra

- BARONI, R., ESTIER, S.: *Peut-on lire Houellebecq? Un cas d'illisibilité contemporaine*. In: Fabula-LhT, 16 – *Crises de lisibilité*, január 2016 [cit 12/01/2024].
<https://www.fabula.org/lht/16/baroni-estier.html>
- BAUDELAIRE, Ch.: *Cesta*. In: *Květy zla*. Z francúzštiny preložil Svatopluk Kadlec. Praha: Garamond, 2015 [cit. 10/01/2024].
<http://www.baudelaire.cz/works.html?aID=1&artID=146>
- BELLANGER, A.: *Houellebecq écrivain romantique*. Paríž: Éditions Léo Schéer, 2010.
- BRUCKNER, P.: *L'Euphorie perpétuelle. Essais sur le devoir du bonheur*. Paríž: Le livre de poche, 2000.
- HOUELLEBECQ, M.: *Elementárne častice*. Z francúzštiny preložila Aňa Ostrihoňová. Bratislava: Inaque, 2017.
- HOUELLEBECQ, M.: *Možnosť ostrova*. Z francúzštiny preložila Aňa Ostrihoňová. Bratislava: Inaque, 2021.
- HOUELLEBECQ, M.: *Podvolenie*. Z francúzštiny preložila Kamila Laudová. Bratislava: Inaque, 2021.
- HOUELLEBECQ, M.: *H.P. Lovecraft. Contre la vie, contre le monde*. Paríž: J'ai lu, 1991.
- JOUVE, V.: *Poétique du roman*, Paríž: Armand Collin, 5. vydanie, 2020.
- LACKO, I.: *Prekrásny nový postsvet. Posthumánne situácie v literárnych a filmových dielach*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021.
- MALINOVSKÁ, Z., ŽIVČÁK, J.: [A bitter diagnostic of the ultra-liberal human: Michel Houellebecq on some ethical issues](#). In: *Ethics and Bioethics (in Central Europe)* Varšava: De Gruyter, vol. 9, s. 190 – 196, no. 3 – 4/2019 [cit. 21/01/2024]. <https://philpapers.org/rec/IVKABD> DOI: 10.2478/ebce-2019-0013
- MUNIEROVÁ, B.: *À l'ombre de l'utopie: la contre-utopie et la dystopie*. In: LETONTURIER, E. (ed.): *Les Utopies*, s. 115 – 130, Paríž: CNRS Editions, 2013 [cit. 12/02/2023].
<https://books.openedition.org/editions-cnrs/19543> DOI: 10.4000/books.editions-cnrs.19504
- NOVAK-LECHEVALIEROVÁ, A.: *Houellebecq, l'art de la consolation*. Paríž: Flammarion, Édition Champs Essais, 2022 [2018].
- PAŠTEKOVÁ, S.: *Antiutópia (pojmem)*. In: *Hyperlexikón literárnovedných pojmov*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV [cit. 21/01/2024].
<http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit/terminus/a/antiutopia>
- PATRICOLA, J.-F.: *Michel Houellebecq ou La provocation permanente*. Paríž: Écriture, 2005.
- WESEMAELOVÁ, S.: *Le roman transgressif contemporain: de Bret Easton Ellis à Michel Houellebecq*. Paríž: L'Harmattan, 2010.

Poznámky

- [1] PAŠTEKOVÁ, S.: *Antiutópia (pojmem)*. Bratislava: Hyperlexikón literárnovedných pojmov. Bratislava: ÚsvL SAV. [cit. 12/10/2022]
<http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit/terminus/a/antiutopia>
- [2] MUNIEROVÁ, B.: *À l'ombre de l'utopie: la contre-utopie et la dystopie*. In: LETONTURIER, Eric (ed.): *Les Utopies* [cit. 21/01/2023]. <https://books.openedition.org/editions-cnrs/19543> „l'émergence de la contre-utopie au XVIIIe siècle en tant qu'invention des Lumières, puis, à la fin du siècle suivant, de la dystopie, récit d'anticipation à valeur de mise en garde“ Citáciu z francúzštiny preložila autorka článku, tak ako všetky nasledujúce francúzske citácie.
- [3] Ibidem
- [4] ONFRAY, M.: *Miroir du nihilisme – Houellebecq éducateur*. Paríž: Éditions Galilée, 2017, s. 120. „J'ai constaté chez Michel Houellebecq la grande souffrance qui était la sienne à se savoir, se voir,

se constater, s'expérimenter corporellement et spirituellement tel un sismographe de notre époque en cours d'effondrement. Pour le fond, j'avais commis l'erreur de croire que le diagnosticien du nihilisme consentait au nihilisme. C'est confondre le cancérologue qui diagnostique la pathologie avec le cancer, la pathologie qu'il a diagnostiquée."

[5] LACKO, I.: *Prekrásny nový postsvet. Posthumánne situácie v literárnych a filmových dielach*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021, s. 7.

[6] Cf. HOUELLEBECQ, M.: *H.P. Lovecraft. Contre la vie, contre le monde*. Paris: J'ai lu, 1991.

[7] HOUELLEBECQ, M.: *Quelques mois de ma vie (Octobre 2022 - Mars 2023)*. Paris: Flammarion, 2023, s. 17. „Un des plus remarquables compliments littéraires qui m'aient été faits l'a été par Emmanuel Carrère lorsqu'il compare cette dernière phrase „Je n'aurais rien à regretter“ à celle de 1984, „Il aimait Big Brother“. En effet, „Je n'aurais rien à regretter“ peut parfaitement vouloir dire, avec une probabilité égale, „J'aurais tout à regretter“. Et ce tout n'est pas la conversion à la foi catholique. Ce „tout“ est Myriam, son amante juive perdue.“

[8] WESEMAELOVÁ, S. van: *Le roman transgressif contemporain : de Bret Easton Ellis à Michel Houellebecq*, s. 57.

[9] JOUVE, V.: *Poétique du roman*, s. 15 - 20. „les fonctions d'identification de l'ouvrage, de description, de connotation et de séduction“

[10] Ibidem, s. 28. „le topos d'une île, le topos de l'inconnu, le topos du nouveau et le topos du dévoilement“

[11] Ibidem, s. 17, „antiphrastrique“.

[12] HOUELLEBECQ, M.: *Elementárne častice*, Bratislava: Inaque, 2017, s. 7.

[13] HOUELLEBECQ, M.: *Možnosť ostrova*. Bratislava: Inaque, 2021, s. 300.

[14] Ibidem, s. 301.

[15] HOUELLEBECQ, M.: *Elementárne častice*, s. 29.

[16] HOUELLEBECQ, M.: *Možnosť ostrova*. Bratislava: Inaque, 2021, s. 264 - 265.

[17] LACKO, I.: *Prekrásny nový postsvet*, s. 47.

[18] BRUCKNER, P.: *L'Euphorie perpétuelle. Essais sur le devoir du bonheur*. Paris: Le livre de poche, 2000, s. 17. „Par devoir de bonheur, j'entends donc cette idéologie propre à la deuxième moitié du XXe siècle et qui pousse à tout évaluer sous l'angle de plaisir et du désagrément, cette assignation à l'euphorie qui rejette dans la honte ou au malaise de ceux qui n'y souscrivent pas.“

[19] BAUDELAIRE, Ch.: *Cesta*. In: *Květy zla*. Z francúzštiny preložil Svatopluk Kadlec. Praha: Garamond, 2015 [cit. 10/01/2024]

<http://www.baudelaire.cz/works.html?aID=1&artID=146>

[20] BELLANGER, A.: *Houellebecq, écrivain romantique*. Paris: Éditions Léo Schéer, 2010, s. 289.

„le second romantisme commence avec Baudelaire, culmine avec Mallarmé, meurt lentement dans le structuralisme et la psychanalyse. **Le troisième romantisme s'est appelé la science-fiction ; c'est celui de Houellebecq.** Le concept de réalité physique ne désigne plus pour lui que la mince frontière qui sépare des prédictions de leur vérifications expérimentales. [...] Houellebecq décrit le monde futur comme « champ des potentialités innombrables ». [...] Le monde ancien avait une histoire naturelle ou humaine, que la littérature pouvait largement décrire. **Le monde qui vient n'aura plus d'histoire, car il sera toutes les histoires possibles réalisées ensemble** : seuls des outils mathématiques voués à l'étude des phénomènes complexes pourront le décrire - la poésie étant l'un de ces outils.“ Citáciu z francúzštiny preložila a zvýraznila autorka článku.

[21] MALINOVSKÁ, Z., ŽIVČÁK, J.: *A bitter diagnostic of the ultra-liberal human: Michel Houellebecq on some ethical issues*. In: *Ethics and Bioethics (in Central Europe)* Warsaw: De Gruyter, vol. 9, s. 190 - 196, no. 3-4/2019, s. 194 - 195 [cit.

21/01/2024]. <https://philpapers.org/rec/IVKABD> DOI: 10.2478/ebce-2019-0013 „Nevertheless, the quest for happiness and a sort of nostalgia for paradise lost are tangentially present in the writings of this bitter humanist who asks real questions without giving quick answers. His works, mixing numerous literary and non-literary genres, convey an urgency to set new benchmarks and reinvent new values before machines transcend the functioning of the human brain.“ Citáciu z angličtiny

preložila autorka článku.

Mgr. Marianna Uherková, M.A., PhD.

Inštitút komunikácie a aplikovanej lingvistiky

Fakulta elektrotechniky a informatiky Slovenskej technickej univerzity

Ilkovičova 2

841 04 Bratislava 1

e-mail: marianna.uherkova@stuba.sk

ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-4608-724X>